

האם מותר להתפלל לניסי מלחמה*?

הרב פרופ' נריה גוטל

הקדמה

'מלחמת התקומה' שבה והציפה שאלה עקרונית שנכונה לכלל מלחמות ישראל: האם מותר, נכון ורצוי, להתפלל לניסי-מלחמה. לדאבוננו, גם במלחמות ישראל מתקיימים דבריו של המלך דוד למצביאו יואב: 'כזה וכזה תאכל החרב' (שמואל ב' י"א, כה), וכבר לימדנו ה'מנחת חינוך' (מצוות תכה, תרד) כי 'התורה לא תסמוך דיניה על הנס...!', וכי בהתאם לכך 'בדרך העולם נהרגים משני הצדדים בעת מלחמה'. ואכן, הכול יודעים שזו דרך הטבע, וכך הדבר אפילו במלחמות מצווה, שגם בהן יש חללים לכוחותינו. לאור זאת עולה השאלה אם מותר - ואולי צריך ואף ראוי הדבר - שיתפלל אדם לניסי-מלחמה, כאלה שימנעו, ולמצער יצמצמו, פגיעה בחיי לוחמים. ואם כי אמת הדבר ששאלה זו ראוי לה שתישאל על בקשת ניסים ככלל, ואולם - כפי שנראה להלן - ייתכן שלמלחמות ישראל יש מעמד מיוחד בנושא זה.

א. 'הרחמן הוא יעשה לנו ניסים'?

הלכה היא בידוע שהשוכח לומר 'על הניסים' בברכת המזון של חנוכה, אומר בסופה 'הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה בימים ההם', וממשיך 'בימי מתתיהו...!', ומעין זה בפורים.¹ כך הורה בספר 'כל בו',² וכך פסק הרמ"א (או"ח סי' קפז סעי' ד; שם סי' תרפב סעי' א) הלכה למעשה, וזו לשונו:

ואם לא אמרו, אין מחזירין אותנו... ומ"מ יוכל לאומרו בתוך שאר הרחמן, ויאמר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה בימים ההם וכו', והכי נהוג. אומנם נכון הוא שמרן ב'שולחנו' לא הזכיר זאת, ואולם הדבר לא מעיד על שלילתו את הכרעת הרמ"א - הא ראייה, הוא עצמו ציין זאת ב'בית יוסף' (שם), ופוסקים ספרדים אימצו מפורשות את פסיקת הרמ"א, וגם לדידם 'אם לא אמרו... יאמר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה בימים ההם'.³ יתרה מזאת, לא מעט מפוסקי עדות המזרח ציינו בקשה על ניסים לא רק לדיעבד, במי ששכח, אלא אף בנוסח לכתחילאי. כך הרמב"ם,

* גרסה מורחבת של המאמר תתפרסם א"ה בספרי, אצבעותי למלחמה - עיוני צבא והלכה.

1. וראה ספר כלבו שלהלן: '... וכן נמי יעשה בפורים...'. שיאמר 'הרחמן הוא יעשה... בימי מרדכי ואסתר'; וראה להלן עלי תמר, תענית, ולהלן הערות 19, 24, 49.

2. כל בו, סי' כה.

3. ראה לדוגמה, חזון עובדיה, חנוכה, ירושלים תשס"ז, עמ' קצא אות ד, ושם עמ' קצו-קצז.

ב'סדר תפילות כל השנה' שבסוף ספר אהבה, שאת 'על הנסים... בימי מתתיהו...' הוא חותם: '... כשם שעשית עמהם ניסים וגבורות, כך עשה עמנו ניסים וגבורות בעת ובעונה הזאת' - לשון שאינה משתמעת לשתי פנים, 'עשה עמנו נסים... בעת ובעונה הזאת'. וכבר קדמו רס"ג בסידורו, וזו לשונו:

... וקבעו שמונת ימים הלל והודאה לשמך, כשם שעשית נסין לראשונים כך תעשה לאחרונים ותושיענו בימים האילו כבימים ההם...

וכך גם בסדר רב עמרם השלם:

...[וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו] כשם שעשית עמהם כן עשה עמנו ה' אלהינו פלא

ונסים בעת הזאת, ונודה לשמך הגדול סלה...⁴

קיצורו של דבר, נוסחים אלה - הדיעבדי והלכתחילאי כאחד - מלמדים אם כן, שיכול אדם להתפלל לקיומם של ניסים ושל ישועות על-טבעיות: 'יעשה לנו נסים'; 'עשה עמנו נסים'.

1. סוגיית ברכות

דא עקא, מסוגיית ברכות (ס ע"א) עולה לכאורה, שתפילה לנס אינה רק מגונה⁵ אלא אף אסורה בתכלית. על מה שאמרה המשנה (ברכות פ"ט מ"ג) כי אם 'היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר, הרי זו תפלת שוא', תהתה ודנה סוגיית הש"ס:

ולא מהני רחמי, מתיב רב יוסף, ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה, מאי ואחר, אמר רב, לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה שנים עשר שבטים עתידין לצאת מיעקב, ששה יצאו ממני וארבעה מן השפחות הרי עשרה, אם זה זכר לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות, מיד נהפכה לבת, שנאמר ותקרא את שמה דינה. אין מזכירין מעשה נסים. ואיבעית אימא, מעשה דלאה בתוך ארבעים יום הוי, כדתניא, שלושה ימים הראשונים יבקש אדם רחמים שלא יסרית, משלושה ועד ארבעים יבקש רחמים שיהא זכר, מארבעים יום ועד שלושה חודשים יבקש רחמים שלא יהא סנדל, משלושה חודשים ועד ששה יבקש רחמים שלא יהא נפל, מששה ועד תשעה יבקש רחמים שיצא בשלום.

הנה כי כן הורתה הגמרא ש'אין מזכירין מעשה נסים'.⁶ לאור זאת הקשה רבי אלכסנדר סנדר שור,⁷ בספרו 'בכור שור' (שבת כא ע"ב ד"ה גמ' ועשאוים ימים טובים בהלל ובהודאה), וזו לשונו:

4. בשו"ת התעוררות תשובה, ח"א סי' ריג (א) דייק והסיק שגם רש"י מצדד בנוסח דומה: 'נראה דלרש"י ה' הנוסחא בעל הניסים כשם שעשית נסים וכו' כן תעשה לנו...'.
5. ראה שבת נג ע"ב: 'תנו רבנן, מעשה באחד שמתה אשתו והניחה בן לינק, ולא היה לו שכר מניקה ליתן, ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה והניק את בנו... אמר... אבי... כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית'. ברם, לא זו בלבד שכבר באותה סוגיה אמירה זו נתונה במחלוקת, אלא שייטכן שמחלוקת זו עצמה כרוכה בגישות השונות, ובמצבים השונים, שמעין נידונו (וראה עין איה, שבת, שם); וראה דברי שיח, חנוכה (מהדו' תשע"ד) עמ' י, ולהלן. ועי' בספר ישועות יעקב (אורנשטיין), או"ח סימן ריח ס"ק ב, שהעיר כי בעומק העניין כלל לא חלקו רב יוסף ואב"י זה עם זה. ועי' בהקדמת השלמי נדרים, מפתח שפתי, שביאר בדרך זו את מה שהביאו לחבר את חיבורו.

6. וראה ספר חסידים (מרגליות), סי' תשצד: 'אל יתפלל אדם תפילה שאי אפשר לעשות בקשתו, אף על פי שהיכולת ביד הקדוש ברוך הוא, אין לבקש דבר שאין נעשה (כפי הטבע). כגון אם אשתו הפילה

וקשה לי, דודאי מוכח פ' הרואה דף ס' (ע"א) דאין להתפלל שיעשה לו נס. ואף על גב דלא נזכר בהדיא בשו"ע או"ח סי' ר"ל,⁸ מ"מ סתמא כפירוש... ומשני אין מזכירין מעשה ניסים, והשתא אכתי קשה אמאי הוה תפילת שווא, הרי הוא מתפלל שיעשה לו ג"כ נס כדרך שנעשה לרחל וללאה. אלא דהמתפלל שיעשה לו נס ה"ז תפילת שווא.

2. סוגיית תענית

כמותו - וכנראה בלא שהכיר את הדברים - הכריע גם ר' אריה ליב, בעל ה'שאגת אריה',⁹ בספרו 'גבורת ארי', וזאת על סמך דיונו בסוגיה שבמסכת תענית (יט ע"א). הגמרא שם דנה בסדר התעניות שעל בצורת, ואמרו שעל מצב 'דאקון'¹⁰ בתבואה מתענים מייד. על כך העיר הגבורת ארי', וזו לשונו:

לא צריכא דאקון - פירש רש"י¹¹ שעלו בקנה... עוד פירש רש"י לישנא אחרינא אבל יבשו לא צריך דמכאן ואילך לא יועיל והוי תפילת שווא¹²... דשוב אין לה תקנה ואין תפילה מועיל לה מעתה. ואני תמה... וכי תימא שמירי שגדל על פי נס, מה שאין דרך תבואה לגדל אחר קלקול כזה שנתייבשה, דמהאי טעמא אין מתריעין מעתה דהוה ליה תפילת שווא, מכל מקום אפשר דאיתרחיש ליה ניסא שגדלה. והרי אפילו לענין ממון אמרינן בפרק ט' דבבא מציעא (דף ק"ו) מצי אמר ליה אילו זרעתה חטי הוי מקיים ותגזור ואמר ויקם לך, אילו הוית התם הוה מקיים גם את הארי וגם את הדוב הכה עבדך, ואמר התם נהי דלניסא רבא לא חזינא לניסא זוטא חזינא. מכל מקום לענין התרעה אין מתריעין על דבר שאינו כדרך העולם - ליתא... הלכך נראה לי לפרש... קמשמע לן דשוב אין לה תקנה והוה ליה תפילת שווא...

לשמונה חדשים, ברור הוא שאין הולד של קיימא, אין מתפללים עליו שיחיה. על סוגיית הלידה לשמונה, השלכותיה ההלכתיות ותקפותה בימינו, ראה בספר, השתנות הטבעים בהלכה, ירושלים תשנ"ה, פ"ט. וראה להלן הערה 49.

7. רבי אלכסנדר סנדר ב"ר אפרים זלמן שור, פולין תל"ג (1673) - תצ"ז (1737), אשר נודע בשל חיבוריו תבואות שור על הלכות שחיטה וטריפות ובכור שור שעל הש"ס.

8. שו"ע, או"ח סי' רל סעי' א: 'המתפלל על מה שעבר, כגון שנכנס לעיר ושמע קול צווחה בעיר, ואמר יה"ר שלא יהא קול זה בתוך ביתי; או שהיתה אשתו מעוברת אחר מ' יום לעיבורה, ואמר יה"ר שתלד אשתי זכר, ה"ז תפילת שווא, אלא יתפלל אדם על העתיד לבוא, ויתן הודאה על שעבר'. אשר להערת הבכור שור, ש'... לא נזכר בהדיא... סתמא כפירוש', נראה שכוונתו היא שאומנם לא נכתב מפורשות ש'אין מזכירין', ברם, ההגדרה 'תפילת שווא', שכתובה בשו"ע ושאוּבָה במדויק מלשון הסוגיה, מורה בעליל שהדבר אסור, ואם כן הם הם הדברים. וראה רמב"ם, איגרת תחיית המתים ד"ה סוף דבר: '...וכבר נודע שאנחנו נברח מאד משינוי סדר בראשית'.

9. רבי אריה ליב ב"ר אשר גינצבורג, בעל השאגת אריה, ליטא תנ"ה (1695) - צרפת תקמ"ה (1785).

10. ראה שם ב'מיוחס' לרש"י: 'דאקון - שעלו בקנה, שנתקנו מעט לאחר שנתייבשו; מהו דתימא אקנתא מילתא היא - דהואיל ונתקנו מעט, אם יתפלל מועיל להם, קא משמע לן רב נחמן דאקנא לאו מילתא. לשון אחר, אבל יבשו לא - דממילא חוזרין'. ושם בהמשך: 'לא צריכא דאקון - שעלו בקנה, מהו דתימא אקנתא מילתא היא, דכיון שעלו בקנה ועדיין לא בשלו כל צרכן ודאי, אי לא מתריעין תו לא גדלי, קמשמע לן דלאו מילתא היא, דאף על גב דאקון אכתי גדלי טפי'. וראה להלן הערה 11.

11. לשאלת זיהויו של רש"י למסכת תענית, ראה מאמר אאמו"ר שליט"א - Guttel, J. P., Remarques sur le pseudo rasi Taanit, REJ, 125, 1966, pp. 93-100.

12. מילים אלה אינן מצויות ברש"י שלפנינו. ייתכן שזה שיטפא דלישנא ופרשנות של הגבורת ארי עצמו. לענייננו מכל מקום, הדבר אינו מעלה ואינו מוריד, שכן עיינינו בוחנות את דעת הגבורת ארי.

על סמך הערה למדנית זו הסיק הגבורת ארי', שאין להתפלל להתרחשותן של תופעות ניסיות, לא טבעיות. הוא לא מסתפק בסוגיית תענית, אלא מצרף לה גם את סוגיית ברכות שנדונה לעיל, ומהן-שתיהן הוא מסיק 'דאין ראוי להתריע ולהתפלל על דבר שאינו כדרך העולם אלא על פי הנס'. הוא אומנם מציין החרגה אחת - 'אדם גדול וחסיד'¹³, ברם, ככלל, 'המתפלל על דבר שאינו דרך העולם אלא על ידי נס, הרי זו תפילת שווא' אסורה, אפילו מסוכנת, וכן כתב:

ונראה לי ללמוד מכאן דאין ראוי להתריע ולהתפלל על דבר שאינו כדרך העולם אלא על פי הנס, שהרי יבשו לאחר שעלו בקנה, ולפעמים על ידי מקרה חוזר וניתקן וגדל, כההיא דפרק ג' דגיטין דקאמר אין מפריש עליו שמע מינה דחוזר וניתקן, ואפילו הכי אין מתריעין עליו, כדאמר רב נחמן הכא ועל דרך שפירשתי. והכי אמרינן בפרק ט' דברכות (דף ס') דתנן היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שווא, ופריך... ומשני אין מזכירין מעשה נסים. אלמא המתפלל על דבר שאינו דרך העולם אלא על ידי נס הרי זו תפילת שווא. מיהו באדם גדול וחסיד שפיר דמי, כדאשכחן גבי לאה, אבל בעוונות נתקיים בנו אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין וד' ירחם.¹⁴

הנה כי כן, הגם שככל הנראה לא ראה הגבורת ארי' את דברי ה'בכור שור', אף הוא הגיע לאותה מסקנה, וזאת הן על סמך אותה ראייה שמסוגיית ברכות, והן על סמך ראייה נוספת - סוגיית תענית. לאמיתו של דבר, לסוגיית תענית שבבבלי ניתן לצרף גם את סוגיית תענית שבירושלמי (פ"ג ה"ב), שם נאמר:

מתני' - ירדו לצמחים אבל לא לאילן, לאילין אבל לא לצמחים, לזה ולזה אבל לא לבורות לשיחין ומערות, מתריעין עליהן מיד. גמ' - ... תני מתריעין על האילן בפרס הפסח. לבורות לשיחין ולמערות בפרס העצרת. מעתה אפי' יותר מיכן! יותר מיכן מעשה נסים ואין מתריעין על מעשה נסים.

אף כאן נאמר אפוא מפורשות, הלכה למעשה, ש'אין מתריעין על מעשה נסים'.¹⁵ מסיבה זו, אם - חלילה - עבר המועד היותר מאוחר לגשמים, לא יעתירו יותר בתחינות, שכן תחינה שכזו משמעה בקשת נס, 'ואין מתריעין על מעשה נסים'.¹⁶ הדרא אם כן קושיא לדוכתא: כיצד מתפללים בחנוכה שהבורא יעשה לנו ניסים, בעוד שמקורות שונים טופחים על פנינו וקובעים שבקשה כזו אסורה.

13. כדוגמת לאה, ברכות ס ע"ב; רבי יוסי דמן יוקרת, תענית כד ע"א; רבי חנינא בן דוסא, תענית כד ע"ב - כה ע"א; ור' להלן הערה 45, ביחס לנקדימון בן גוריון, ועוד.

14. ככל שהמחבר רומז כאן על אירוע קשה שקרה - הסתלקותו של 'חסיד וישר באדם', לא ברור לי למי הוא מכוון.

15. וראה עלי תמר, תענית פ"ג ה"ב, שהדגיש כי הראיה מסוגיה זו שבירושלמי עולה על הראיה שמסוגיית הבבלי ברכות: 'והנה בברכות נאמר רק שהוא תפילת שווא, אבל לא שיהיה איסור בדבר, אולם בירושלמי כאן [תענית] מבואר כן'. ועי' בספר ברור הלכה (זילבר), ח"ח סי' תרפב עמ' צא.

16. וראה בבלי שקלים יז ע"ב, קרבן העדה ותקלין חדתין, וכן בביאור יש סדר למשנה, שם. עם זאת, עיקר עניינם של מקורות אלה הוא בשאלת ההסתמכות על נס, ולא בתפילה על הנס; הדברים אומנם מצרניים זה לזה, אך אינם בהכרח זהים זה עם זה. וראה להלן ב, 3 - מנחת הח"ג, והביקורת שהוטחה בו.

ב. ביאורים ויישונים

שאלה זו טרדה את מנוחתם של פרשנים ופוסקים לא מעטים.

1. 'בכור שור'

ה'בכור שור' עצמו הציג שתי הבחנות בין האסור ובין המותר בבקשה על הנס: א) הבחנה בין תפילת יחיד ובין תפילת רבים; ב) הבחנה בין ניסים שעל דרך הטבע ובין ניסים שאינם על דרך הטבע, וזו לשונו:

ואפשר לחלק, דודאי יחיד לא יתפלל על הנס דמאן יימר דחזי לזה, אבל אם מתפלל שלרבים יעשה ניסים כנוסח הרחמן יעשה לנו ניסים שפיר דמי.¹⁷ וכן כל נוסחאות שבפיוטים שנזכר שמתפללין על הנס בלשון רבים אמורים על ניסים דלעתיד, כמ"ש כימי צאתך וגו' אראנו נפלאות. ולכן ביה"ר שאומרים אחר נשיאת כפים מנוסחת האר"י ז"ל לא יאמר ותעשה לי נפלאות וניסים רק יאמר ותעשה לנו.¹⁸ עוד יש לחלק בין ניסים של טבע העולם, שמלחמות החשמונאים¹⁹ משמע שהיו ניסים דרך טבע העולם, משא"כ להחליף נקבה שתעשה זכר הוא נס שלא כדרך טבע העולם כלל, וכיוצא בזה הוה תפילת שווא, וצריך ליזהר שלא יתפלל שיעשה לו נס היוצא מטבע העולם. ואין ראייה מר"ח בן דוסא שקירה בית בתפלתו, וכמה עובדי דשם בתענית (כד ע"ב - כה ע"א), דשאני הוא דרב גובריה ומעשיו על דרך ותגזור אומר ויקם לך,²⁰ וק"ל.²¹

לאמור: ראשית, כבר החכם מכל אדם אמר 'כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא' (קהלת ז, כ) ומי יאמר לאדם - כל אדם - שהוא זך ונקי, ולכן 'לא יתפלל על הנס, דמאן יימר דחזי ליה'. לא כן הרבים - הציבור, ה'כלל' - שחזקה היא שדי בצדקותם כדי לבקש נס, ומעין מה שאמרו הקדמונים, כי גם אם 'זכות אבות תמה' ואולם 'ברית אבות לא תמה'.²² שנית, פעמים שגם בדרך הטבע מעטים מנצחים רבים²³ וחלשים מנצחים

17. ראה הערת אורח נאמן (אויערברך), ח"ב סי' קפז, וביאור בנו שם. וראה מה שהעיר בעניין זה פתח הדביר, סי' רל סעי' א. וראה להלן ב, 4 - בית זבול.

18. ראה ברכות כט ע"ב - ל ע"א: 'אמר אביי, לעולם לישתף אינש נפשיה בהדי צבורא', וראה שו"ע, או"ח סי' ד סעי' יא, שם סי' צ סעי' ט, שם סי' קי סעי' ד, ועוד הרבה.

19. בוודאי שכוונתו גם ביחס למלחמות היהודים שבימי מרדכי ואסתר, שגם הן 'על דרך הטבע', שלא כבקשתו המפורשת של יהושע ל'שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון' (יהושע י, יב), וכיו"ב. וראה לעיל הערה 1, ולהלן הערות 24, 49.

20. וראה לעיל הערה 13.

21. וראה שערי תשובה, סי' קפז [ג]; מגן גיבורים - אלף המגן, סי' קפז ס"ק ו, ועוד.

22. ראה תוס', שבת נה ע"א ד"ה ושמואל אמר. וראה שו"ת משפט כהן, סי' קכד: '... שיש בציבור של ישראל קדושה ומציאות כללית, שאינה נערכת כלל כלפי החלק של כל פרט, והיא עומדת למעלה מגדרי חלוקה, ובשביל כך קרבנות ציבור צריכין להיות משל ציבור דוקא, שזהו ענין הקדושה של הכלל כולו, ועוד הרבה.

23. לדוגמה, בראשית יד: ניצחון ארבעה מלכים את החמישה; שמואל א יד, ו: 'אולי יעשה ד' לנו, כי אין לד' מעצור להושיע ברב או במעט'; ספר מקבים א (מהדורת א' כהנא), פ"ג פס' יח: 'ויאמר יהודה, נקל כי יסוגרו רבים בידי מעטים, ואין מעצור לפני שמים להושיע ברבים או במעטים, כי לא ברוב חיל ניצחון המלחמה ומן השמים הגבורה'. גם ההיסטוריה מתעדת מלחמות בהן מעטים ניצחו רבים, כדוגמת חלקו הראשון של קרב תרמופילאי, שנערך במרכז יוון בשנת 480 לפנה"ס, בין לאונידס מלך ספרטה

גיבורים, ברם אחר שמינו של יילוד כבר נקבע, בדרך הטבע הוא לא מתהפך. בהתאם, על הסוג הראשון ניתן לבקש, אך לא על הסוג השני.²⁴ ואומנם מצינו יחידי סגולה שביקשו נס גם שלא על דרך הטבע, ברם, מיחידי סגולה נדירים וחריגים אין ללמוד לאחרים.²⁵ לביאורים אלה - אם לראשון²⁶ ואם לשני,²⁷ ואם לשניהם - הצטרפו, בסגנון כזה ואחר, פרשנים רבים.

2. 'ישועות יעקב'

הצעה חילופית העלה ה'ישועות יעקב' (אורנשטיין, או"ח סי' תרפב ס"ק ב). לדידו, יש להבחין בין נס גלוי ובין נס נסתר, וזאת בשל פרסומו הציבורי-כללי של הראשון וקידוש השם שכרוך בכך, וזו לשונו:

ראיתי להרב המחבר ס' תבואות שור דחה דין זה מהל',²⁸ וטעמו שאין להתפלל שיעשה לו נס, והביא ראיה מש"ס דברכות דף נ"ד, מהא דהיתה אשתו מעוברת... ולי נראה לדחות ראייתו ולקיים דברי חכמים, עפ"י מה שכתבתי בפירושי תורה בדברי המדרש... דבאמת כשעושין לאדם נס מנכין לו מזכיותיו, ואמנם כשהנס מפורסם עד שהכל מכירין שמאת ד' היתה פלא כזה, א"כ זכה האדם שע"י נתפרסם שמו של הקב"ה, א"כ לעומת מה שמנכין לו... נוסף לו מה שעל ידו נתפרסם שמו של הקב"ה... ומעתה א"ש דבאמת אין להתפלל שהקב"ה יעשה לו נס נסתר... וכמו בהך דהיתה אשתו מעוברת... משא"כ בנס מפורסם, כל שהנס גדול יותר... נתפרסם שמו של הקב"ה ביותר ושכרו הרבה מאוד... וע"כ בהתגברות כהני ד' על האויב, אשר על צד הטבעי לא הי' הדבר אפשרי שיפלו רבים ביד מעטים,³⁰ ונתפרסם שמו של הקב"ה אשר הפליא חסדו עמנו, א"כ אף שיש ניכיון זכויות מחמת הנס שנעשה להם, לעומת זה שכרם הרבה על פרסום שם ד', וע"כ אני

ושבעת אלפי לוחמיו ובין צבא האימפריה הפרסית שמנה עשרות אלפי לוחמים; וכדוגמת קרב אז'נקור - בין צרפת ואנגליה, שנערך ב-25 באוקטובר 1415, בצפון צרפת, ובו ניצח צבא אנגליה את צבא צרפת, הגם שזה האחרון היה גדול מהראשון פי ארבעה ומצבו הלוגיסטי טוב בהרבה; וכדוגמת קרב 'עמק הבכא' שבתחילת מלחמת יום הכיפורים; וכך עוד, בישראל ובאומות העולם כאחד. וראה להלן, בדברי הרב חרל"פ: 'שלפעמים מזדמן שהגבור נופל לפני החלש'.

24. ע"י פתח הדביר שם, שהבחין בין נס חנוכה, שהוא על דרך הטבע, ובין נס פורים שלדידו חרג מדרך הטבע, ובכל זאת על שניהם אומרים 'הרחמן הוא יעשה לנו נסים', וראה לעיל הערות 1, 19, ולהלן הערה 49.

25. דוגמה לדבר, ראה בספרי, ממשפטי המלוכה - אחריות לאומית כשיקול פסיקה, ניצן תשפ"א, עמ' 128 ואילך; ז, הנהגת רבי יהושע בן לוי; ח, הנהגת היחיד - הלכת הרבים.

26. ראה שו"ת התעוררות תשובה, שם; חכמת שלמה, או"ח סי' תרפב סעי' א; שו"ת נשמת חיים (ברלין), סי' נא, ועוד.

27. ראה עלי תמר, תענית, שם; וראה לעיל הערות 1, 19, 24, ולהלן הערה 49.

28. התנסחות זו תמוהה, שכן הבכור שור לא דחה הלכה זו, אלא כאמור הקשה ויישב.

29. לאמיתו של דבר, הבכור שור הביא ראיה מסוגיית ברכות ס, הנ"ל, ולא מברכות נד ע"א. נראה שהישועות יעקב רצה להפנות למשנה, והיא אכן נמצאת בדף נד, בעוד שהבכור שור רצה להביא - גם את דיון הגמרא, שנמצא בדף ס; והם הם הדברים.

30. תיאור זה עצמו מנוגד להגדרתו של הבכור שור וסיעתו. בעוד שלבכור שור ניצחון החשמונאים נחשב נס שעל דרך הטבע, שכן 'היו דברים מעולם' - וראה לעיל הערה 23, הרי שלישועות יעקב ניצחון מעטים את הרבים הוא דבר נדיר ביותר, כזה שדי בו כדי להיות מוגדר כנס שלא על דרך הטבע.

מתפלל לד' שיעשה לנו נסים ונפלאות כאלה כמו שעשית לאבותינו, דהיינו נסים נגלים אשר על ידינו נזכה לרומם שם ד' אלקינו יכירו וידעו כל יושבי תבל מה עצמו מפלאות תמים דעים, ואין כאן ק' כלל ודברי הפוסקים נכונים מאד, ונסתלקה ק' הרב בעל ת"ש, ודוק היטב כי הדבר נחמד מאוד.

כלומר, מדובר במעין מאזן של רווח והפסד. מחד גיסא נס מנכה מזכויות האדם, ומאידך גיסא קידוש השם מתגבר את זכויותיו. לכן, בנס נסתר שידוע רק למת-מעט, הניכוי גובר, ולא נכון אפוא להתפלל עליו, שכן הפסדו עולה על שכרו. לא כן בנס גלוי שנודע לרבים ובשל כך 'שמו' של הבורא מתעצם, שכאן שכרו עולה על הפסד הניכוי, ולכן עליו מותר - ואף צריך - להתפלל. גם בספר 'תשובות והנהגות' - חנוכה, העלה פתרון שאינו רחוק מכך,³¹ כזה שמבחינן בין בקשה לטובת עצמו ובין בקשה לטובת הרבים.

3. 'מנחת הח"ג'

בשו"ת 'מנחת הח"ג' (ח"א סי' ו) הילך הרב חנניא גבריאל יהושע³² בדרך שונה בתכלית. גם הוא נתן דעתו לסוגיה, ותחילה הוא מבקר את הבחנת ה'בכור שור' בין תפילה לנס עבור היחיד ובין תפילה על נס עבור הרבים, וזו לשונו:

ולקע"ד³³ נראה דאין מקום לתרוצו, מפני דלא ראינו בש"ס חילוק זה, דסתמא קאמר, ואין שום טעם לומר הכי, כיון דכוונת הש"ס לומר דאין להתפלל בדבר שיבוא לו ע"י נס חוץ מהטבע ה"ז תפלת שוא, לא שייך לחלק הכי.

משכך, הוא מתמודד עם השאלה תוך הבהרה שלדעתו השאלה כולה בטעות יסודה. לדידו, ההנחה המקדמית שאין לבקש ולהתפלל להתרחשות נס אינה נכונה, שכן אומנם כך נאמר בסוגיית ברכות (הנ"ל), אך לאמיתו של דבר הנושא נתון במחלוקת, והלכה היא דווקא להתיר זאת. הוא מפנה לסוגיית פסחים (סד ע"ב), שם נחלקו אב"י ורבא בעניינה של נעילת דלתות העזרה שבמקדש לשלוש הכתות שוחטות הפסח, האם הנעילה נעשתה מאליה ובדרך ניסית או שהנעילה נעשתה בידי אדם ובדרך טבעית:³⁴

נכנסה כת ראשונה וכו' - איתמר, אב"י אמר ננעלו תנן, רבא אמר נועלין תנן. מאי בינייהו, איכא בינייהו למסמך אניסא. אב"י אמר ננעלו תנן, כמה דעיילו מעלו וסמכינן אניסא. רבא אמר נועלין תנן, ולא סמכינן אניסא.³⁵

מכאן, שבשאלה אם סומכים על הנס או אין סומכים עליו, חלוקים אב"י ורבא. הרב גבריאל כרך זו בזו את שאלת הסמיכה על הנס, שבפסחים, עם השאלה שלפנינו, אם מתפללים על הנס, וזו לשונו:

ולע"ד נראה ליישב פסק רמ"א ז"ל באופן זה, דהא דאין מזכירין מעשה נסים הוא מחלוקת אב"י ורבא בפסחים דס"ד על מתני' הפסח נשחט בשלש כיתות וכו'...

31. מעין זה ראה בספר שם משמואל (מטרסדורף), ח"א חנוכה תשל"ב; וראה להלן הערה 49.

32. הרב חנניא גבריאל יהושע, סלוניקי תרל"ה - ירושלים תשט"ז, אב בית דין ונשיא מועצת הרבנות בקהיר, ולימים אב"ד העדה הספרדית בירושלים.

33. 'ולפום קוצר עניות דעת'.

34. משנה פסחים פ"ה מ"ה.

35. רש"י, שם: 'ננעלין תנן - מאליהו, ומעשה נסים. סמכינן אניסא - וכל זמן שאין ננעלין מאליהו מניחין אותם ליכנס, ולא חיישינן דלמא עיילי כולהו ואין כאן שלש כיתות'.

והלכתא כוותיה דאביי, אף דבעלמא קי"ל אביי ורבא הלכתא כרבא, בהא הלכתא כאביי³⁶... ולזה שפיר אתי פסק רמ"א ז"ל, דמברכינן הוא יעשה לנו נס, כמו התם דהיו משאירים הדלתות פתוחות על סמך שיעשה להם נס להיות נעולים מאליהם, וחזר הש"ס מהא דאמר אין מזכירין מעשה נסים...³⁷ זה נ"ל ליישב פסק מור"ם ז"ל. אלא שחידושו המופלג 'זכה' לביקורת נוקבת. הרב זוין ('סופרים וספרים', ח"א עמ' 273) טען נגדו שלוש טענות:

ראשית, להתפלל על הנס וסמכינן אניסא הם מושגים שונים; ועוד, מה ענין מתרחיש להו ניסא לסמכינן אניסא - כלום רבא חולק על מציאות הנסים? ושוב, באותה מחלוקת של אביי ורבא - הלכה כרבא, ואין סומכים על הנס.³⁸ מעין זה טען גם הרב עובדיה יוסף ('חזון עובדיה', חנוכה עמ' קצז),³⁹ שעוד הוסיף: אפילו אביי דס"ל דסמכינן אניסא, היינו בבית המקדש שבו היו נסים הרבה, וכדאיתא ביומא (כא ע"א), ובאמת שאפילו בבית המקדש לא היו סומכים על הנס, כמו ששינו בריש יומא. ובכך דחו את ביאורו.⁴⁰

4. 'בית זבול'

אגב עיונו של הרב יעקב משה חרל"פ בספר 'מנחת הח"ג',⁴¹ נתן גם הוא דעתו לשאלת התפילה על הנס.⁴² ראש לכול תמה הרב חרל"פ על ה'בכור שור' (הנ"ל), מדוע לא צירף לקושייתו סוגייה נוספת (ברכות מב ע"א):

תנו רבנן, ההולך למוד את גורנו, אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידינו. התחיל למוד, אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה. מדד ואחר כך בירך הרי זה תפילת שוא, לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר

36. 'בהא הלכתא כאביי, מהא דאמר' בברכות ד"כ, דרב פפא ס"ל כוותיה, בהא דאמר ליה לאביי מ"ש ראשונים דאתרחיש להו ניסא וכו' וקי"ל היכא דר"פ דייק כאביי כלל מוסכם הוא, הביאו הר' יבין שמועה כלל ג', דהלכתא כוותיה דאביי.

37. 'זהו כוונת הש"ס במ"ש ואבע"א מעשה דלאה תוך מ' הוה, א"כ יוצא דלא מצינו נס שכזה דע"י תפילתה נעשה לה נס מזכר לנקבה, א"כ שפיר אמר מתני' היתה אשתו מעוברת וכו' ה"ז תפילת שוא, וכ"ש בנס שכזה של חנוכה, כמ"ש הרב ז"ל שהנסים היו דרך הטבע, ובלי הוספת הדברים שסיים אבל צריך ליזהר וכו' דאין חילוק בין יחיד לרבים'.

38. ראה אנצ' תלמודית, ח"א ערך 'אין סומכין על הנס'.

39. ובהערה הוסיף: 'מה מאוד תמוהים דבריו, דמה ענין אתרחיש ניסא לסמכינן אניסא, ולפסוק כאביי נגד רבא, אטו רבא יחיש מה שהראשונים אתרחיש להו ניסא'. וראה עוד להלן הערה 42.

40. עם זאת נכון להעיר על כריכה שאינה רחוקה מזו של הרב גבריאל - ראה עלי תמר, יומא פ"א ה"ד; וראה גם עינים למשפט, ברכות ס ע"א: 'ועי פסחים ס"ד דנחלקו אביי ורבא אי סמכינן אניסא, וי"ל דבזה פליגי השני התירוצים כאן'; וראה להלן.

41. להערכת הרב חרל"פ את הרב גבריאל, ראה מכתבו שנדפס בפתח מנחת הח"ג, ח"ב; וראה להלן הערה 42.

42. שו"ת בית זבול, ח"ג סי' ג; הוא מציין שנזקק לשאלה אגב קבלת ספר מנחת הח"ג, אך הוא כלל לא מזכיר את ביאורו של הרב גבריאל - לא דן ולא מפלפל בו, לא מקבל אותו ולא דוחה אותו, אלא רק מציג את פרשנותו-הוא.

המדוד, ולא בדבר המנוי, אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר יצו ה' אתך את הברכה באסמיך.⁴³

והרי לכאורה גם כאן מדובר בברכה על נס! כמענה, הילך הרב חרל"פ בנתיב הלכתי-הגותי.⁴⁴ תחילה הפנה להדגשת הריטב"א (ברכות, שם), שהברכה עליה מדובר היא אכן ברכה לכל דבר ועניין, וזו לשונו: 'ברכה שלמה בשם ומלכות, דאי לא לאו ברכה היא'. או-אז הזכיר הריטב"א את הרמב"ן, שהתקשה כנראה בשאלה, איך ייתכן לומר 'ברכה שלמה בשם ומלכות' על תופעה שאולי לא תתקיים! ועל כך השיב הרמב"ן שאכן מדובר בברכה חריגה, אלא שמאחר שהיא נשענת על הבטחת הבורא, הרי שהתממשותה - הנראית ניסית - מובטחת, וזו לשון הרב חרל"פ:

שלא חייבו ברכה זו אלא בהולך להפריש תרומות ומעשרות, שהבטיח הקדוש ברוך הוא בברכתו עליהם, שנאמר הביאו את כל המעשר וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די,⁴⁵ וע"כ תקנו בו ברכה זו לומר שהבטחתו של הקדוש ברוך הוא קיימת, ואין זו ברכה לבטלה.⁴⁶

טען אפוא הרב חרל"פ שאם הבטחת ה' מפקיעה את ממד הנס ומאפשרת ברכה כעל דבר טבעי, הרי שאת אותה תפיסה ניתן להחיל גם על המיוחד בחנוכה, וכך להסביר את אפשרות התפילה על נס, וזו לשונו:

ואם כן לפי זה י"ל דגם בנס חנוכה, שגביו מזכירים בברכת ההודאה מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים, יש לנו הבטחה על זה ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדופו ונפלו אויביכם לפניכם לחרב (ויקרא כו, ח), ומותר ומצוה להתפלל עליהם. ומשום זה נס פך השמן לא נזכר באמת בהודאה. ומה שאנו מברכים על נר חנוכה לפרסומי ניסא, הכוונה בזה שע"י הנס הזה נתפרסם שגם

43. וראה רמב"ם, הל' ברכות פ"י הכ"ב, שפסק זאת הלכה למעשה; הכס"מ על אתר ציטט את הריטב"א והרמב"ן שלהלן.

44. על השקת הלכה והגות במשנת הראי"ה קוק, ראה בספרי, חדשים גם ישנים - בנתיבי משנתו ההלכתית-הגותית של הרב קוק, ירושלים תשס"ה. והנה בנידונו גם הרב חרל"פ - תלמידו-חברו - ממוג הלכה והגות למקשה אחת.

45. ראה מלאכי ג, ; תענית ח ע"ב - ט ע"א. בעל עלי תמר, יומא פ"א ה"ד, יישב בדרך זו קושיה על תפילת נקדימון בן גוריון שבסוגיית תענית יט ע"ב - כ ע"א, שם סופר: 'פעם אחת עלו כל ישראל לרגל לירושלים ולא היה להם מים לשתות. הלך נקדימון בן גוריון אצל הגמון אחד, אמר לו הלויני שתיים עשרה מעיינות מים לעולי רגלים, ואני אתן לך שתיים עשרה עינות מים. ואם איני נותן לך הריני נותן לך שתיים עשרה ככר כסף, וקבע לו זמן... נתעטף ועמד בתפילה... מיד נתקשרו שמים בעבים וירדו גשמים עד שנתמלאו שתיים עשרה מעיינות מים והותירו... אמר לו... עדיין יש לי פתחון פה עליך שאוציא ממך את מעותי, שכבר שקעה חמה, וגשמים ברשותי ירדו. חזר ונכנס לבית המקדש, נתעטף ועמד בתפילה, ואמר לפניו רבונו של עולם, הודע שיש לך אהובים בעולמך. מיד נתפזרו העבים וזרחה החמה...'. ובעין יעקב, תענית, שם אות מב, גרס שתפילתו הייתה 'כשם שעשית לי נס בראשונה כך עשה לי נס באחרונה' (וכן הוא במהרש"א, חידושי אגדות, שם). וקשה, כיצד זה התפלל על נס! (ור' שד"ח, מערכת האלף כללים ס' יח). בעל עלי תמר כתב כי 'לטעמו של הירושלמי... לק"מ עפ"י תענית ט... ומבואר שבצדקה ומעשר מותר לנסות, ואין לך צדקה יותר גדולה ממים לעולי רגלים...!'

46. הרב חרל"פ העיר, שעדיין 'צריך להבין, מאי עדיף ברכה זוהריקותי לכם ברכה עד בלי די טפי ממה שכתוב יצו ד' ברכה באסמיך'. והשיב, כי 'אולי ס"ל להרמב"ן דבברכה זו מאסמיך אינו מיוחד ברכה לגורן, ולמה תיקנו ביחוד על הולך למוד את גרנו. אלא על כרחך מפני הברכה זוהריקותי לכם ברכה עד בלי די, שזהו דוקא במפריש תרומ'ע'.

הנצחון במלחמה הי' ע"י נס, לא כמו שלפעמים מזדמן שהגבור נופל לפני החלש, אלא כולו הי' דרך נס שהראה הקב"ה חיבתו לעם קדשו (ראה באבודרהם). לשון אחר: בכל מה שמדובר בהבטחה של הקב"ה שתהיה ברכה ויהיה נס, על כך מותר - וצריך - להתפלל. כך ענייני מעשרות וכך גם ענייני מלחמות. או-אז הוא מפלפל בשאלה אם המתברך באופן ניסי הוא בגדר 'גידולי קרקע',⁴⁷ מה גם שבברכת נס השמן שעשה אלישע (מלכים ב' ד) הדגיש רד"ק בשם התוספתא, 'דאמר לה לית לך על משחא מעשר דמן ניסא הוא', משום שאינו בגדר גידולי קרקע. ואם כך 'קשה, מה נענה להא דהולך למוד את גרנו, ובפרט לפי"ד הרמב"ן הנ"ל דכל עיקר דין זה הוא רק בהולך להפריש תרומ"ע!'. זאת יישב הרב חרל"פ בביאור הלכתי-הגותי, וזו לשונו:

ונראה בזה, דהנסים שהיו בגלוי כבר נחדרו גם בתוך הטבע, שמצינו בר' פנחס בן יאיר (חולין ז ע"א) שנחלק לו גינאה נהרא ונעשה נס ליחיד כמו הנס דבקיעת ים סוף לפני משה וכל ישראל. כי אחרי שהנהגה פלאית זו נחדרה בגלוי לחוק הבריאה, כמו שהנס פעל על גילוי כבוד קדשו ית"ש וייראו העם את ד' ויאמינו בד' ובמשה עבדו, שמעו עמים ירגזון וגו' ואף עוברים במעי אמן אמרו זה אלי ואנוהו, כן פעל גילוי זה על מהלכי הטבע שתתפעל מאמרי ד' וצדיקיו לחלוק להם המים.⁴⁸ וכמו כן זה שהברכה מופיעה בדבר הסמוי מן העין, ג"כ נכנס כבר בדרך הטבע, והיינו רבותיהו, עד שנחשב זה ג"כ כגדולו מן הארץ ועדיף גם מכמהין ופטירות, וחייבין בתרומ"ע ככל הגורן. וההיא דאשה מנשי בני הנביאים שכבר הי' השמן מדוד, לא היה מעשה נסים שמחוץ להטבע פטור מן המעשר.

47. ראה רש"י זוין, המועדים בהלכה - חנוכה עמ' קנח (במהדו' תשט"ז), בשם ר"ח מבריסק; ור' שם הערה 16 שהעירו מסוגיית 'למוד את גרנו'. וראה בעניין זה מחזיק ברכה, או"ח סי' תרעז ס"ק ג, ושם סיפר: 'דנהירנא כד הוינא טליא כעונת הפעוטות איתשיל בי מדרשא מדרש רבה בתוככי ירושלם עיר קדשנו תוב"ב, בשני שותפין דבכלל סחורתם היה חבית של שמן והיתה החבית בבית האחד ושרתה ברכה בשמן כדי שיצא ממנו מילואו ועוד כלים מכלים, והשותף האחר אמר תא ונפלוג ברכת ה' כל כלי השמן אשר מלאת, וזה טוען מה לי ולך אשר עד כה ברכני ה' לי ולא לך ואין בינינו אלא חבית חבית ולא בריך. והרב כמהר"י ערוך השיב על זה תשוב"ה שלימה ונאמרה לקרות בבי מותבא רבא אסיפת זקנים, וכמדומה לי שהסכים שיחלקו ביניהם הכל, כיון דמכח שמן השותפות בא, אך איני זוכר בבירור'.

48. דברים זהים, ואזכור אותו מעשה שבר' פנחס בן יאיר, כבר כתב הנעם אלימלך, הוספות ליקוטי שושנה ד"ה הפך ים ליבשה בנהר יעברו ברגל (תהלים סו, ו): 'נראה על פי דאיתא בגמרא בחולין דף ז', רבי פנחס בן יאיר הוה קאזיל לפדיון שבויים פגע ביה בגינאי נהרא חלוק לי מימך כו'... אמר רב יוסף כמה נפש גברא ממשה וכו', אלא כמשה וכו'. ולכאורה מהיכן מוכח דנפיש גברא ממשה, ודילמא משום דלא היה צריך משה רבינו עליו השלום לקרוע הים אלא חדא זימנא. ואך דהענין הוא דאבות סימן לבנים, והפירוש הוא כך שכל דבר דובר בתחילתו לפעול איזה נס הוא קשה מאד, אבל כיון שכבר נעשה פעם אחת כבר יכולים הצדיקים שיהיו אחר כך לעשות כזאת אפילו כמה פעמים כיון שנפתח השער. והפירוש בגמרא הוא כך כמה נפיש גברא, כלומר מהיכן בא לו זה שהיה יכול לפעול דבר גדול כזה, ומפרש ממשה, ושתין רבבן שהם פתחו השער והיה זה יכול לפעול דאלו התם חדא זימנא, פירוש אף שלא היה התם כי אם חדא זימנא היה ר' פנחס יכול לפעול הכא תלתא זימני. והפסוק ממילא מובן הפך ים ליבשה, פירוש משה רבינו עליו השלום הפך פעם אחת ים ליבשה ופעל במעשיו הקדושים שבנהר יעברו ברגל, שר' פנחס בן יאיר עבר ברגל תלתא זימני עם הטייעי' וכו', ולכן מתורץ הדקדוק שפתח בלשון יחיד ומסיים בלשון רבים וגם שפתח בעבר וסיים בעתיד'.

ללמדך, שפעמים מה שנראה כנס - בעומק העניין הוא טבע. אחר קריעת ים סוף הניסית, חלוקת נהר לצדיק היא כבר טבע.⁴⁹ לא זו אף זו, די בה בהבטחת ה' על ברכת המעשרות כדי להגדיר את התוצר 'טבע' וגידולי קרקע, וכך גם ברכת ד' להצלחת ישראל במלחמותיו - 'ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדופו, ונפלו אויביכם לפניכם לחרב'. ואחר שכך הדבר, הרי שבאה לפתרונה השאלה שבעניין חנוכה, שכן אין בכך כל ברכה על נס, אחר שתופעה זו היא כבר טבע. לא כן סוגיות ברכות ותענית - תפילה על היפוך מין הוולד ותפילה על תבואה בשידפון - שעליהן אין ברכה ואין הבטחה, ולכן מדובר בבקשה על הנס, שאסורה.⁵⁰

סיכום

הנה כי כן עלה בידינו כי להוציא דעת הגבורת ארי'⁵¹, רוב-ככל הפוסקים סבורים שאין מניעה מתפילה על ניסי מלחמה. לדעת ה'בכור שור' בביאורו הראשון - והסיעה הרחבה

49. מעין זה ראה אורח נאמן, שם: 'וי"ל ע"פ מה שכתבו הראשונים בהא דאמרין בר"ה בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל, דכיון שכבר נעשו נסים בחודש זה קל שיוכפל עשיית הנסים בחודש הזה, דוגמא למים שנתבשלו ונצטננו שיותר נקל לחממם ממים שלא נתבשלו עוד כלל. ופרשתי במקום אחר ע"ד זה מה שאמרו בתענית מגלגלין זכות ע"י זכאי. ולפי"ז בחנוכה ופורים שנעשו נסים בימים ההם בכל שנה ושנה יש באלו הימים בטבע להיעשות נסים. ולפי"ז אומרים שיעשה לנו נסים כמו שכבר עשה נסים בימים ההם ובזמן הזה, שכבר הימים הם בטבע מוכנים לעשיית נסים'. וראה גם עינים למשפט, שם: 'כפשוטו י"ל שתפילתנו היא על הישועות והיעודים העתידיים המובטחים לנו ומוכרחים לבוא, והינם גם בחוק הטבע ותנאי במעשה בראשית קקריעת הים וכו' (והפוסקים לא ביארו זה); וכן בספר להורות נתן, מועדים עמ' מא.

50. ביאורים נוספים, ראה פתח הדביר שם: 'לפי דברי הרב המפרש על ספר חסידים הנ"ל ניחא, דכיון שאינו מתפלל שיגיע לו דבר המצטרך לנס, אלא שמתפלל שאם ח"ו יארע לו דבר שיעשה לו הקב"ה נס, בכה"ג איסורא ליכא אלא תפילת שוא. ולהכי בשכח על הנסים בברכת המזון לא חששו לתפילת שוא בזו דליכא איסורא, ותקנו לומר בהרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו' משום הזכרת נס בשעתו. ועוד הצייע כי קושיא מעיקרא ליתא, לפי שפרשנות 'כמו שעשית' אינה מכוונת לזהות גמורה: 'אפשר לומר דכוונת הרחמן יעשה לנו נסים ונפלאות היינו בדרך הטבע, ואמרו כמו שעשית אין הדמיון אלא לשם עשיית הנס, הגם דהתם הוי שלא כדרך הטבע, והדברים מגיעים להווא עניינא דכף הדמיון אי הוי ממש דומה בדומה או אפילו שאינו דומה לגמרי אלא במקצת שפיר דמי. ועיין להרב משאת משה... דהכריע דכף הדמיון אינו שווה ממש, וכ"כ הרב החיד"א ז"ל... ועיין למוהר"ר בספר פני מבין ז"ל... ואני הדל במקום אחר הוכחתי... דאין הדמיון לגמרי... ועיין בהערות קרית ספר שם שהאריך בהנ"ל. וראה לעיל הערות 1, 19, 24. וראה עינים למשפט, שם: 'ויתכן שבמקום של סכנת נפשות מתפלל אף היחיד על מעשה נסים, וכמו שאמרו אפילו חרב חדה וכו' וכדמצינו יוצאים מן הכלל הנ"ל לעת הצורך (עיין תענית כג, שם כה, ערובין כט, חגיגה ג, כתובות סב, מגילה ז ועוד). גם י"ל שבאר"י (דמיירי בה כימים ההם), שכל מהלכה היא למעלה מהטבע הרגיל, וכמו שאמרו בכמה דוכתי זכותא דארץ ישראל שאני, ואפשר דכאן לא שייך הא דאין סומכין על הנס. ויש לומר עוד, שבמקום דאיכא קידוש ה' וכמו שאומרים בעל הניסים - ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, שפיר ראוי לבקש. [ובכלל מה שאמרו שאם אירע לו נס מנכין לו מזכיותיו, י"ל שכל זה בנכנס בסכנה בקביעא היזקא וסומך על הנס, משא"כ באירע לו נס ממילא... ולפי זה מה שמנכין לו מזכיותיו הוא לא משום שידוד הטבע בשבילו, אלא בעיקר מפני שבטח במעשיו וסמך על זה, וכמו ששינונו... גבי עיין תפילה... ואתי שפיר שתיקנו ברכה על מקום שנעשה לו נס]. וראה עוד שדי חמד, ח"ג מערכת נה כלל נה; שו"ת חבלים בנעימים, סוגיא לז דף נו ע"ב; ניצוצי זהר, ח"א סי' רל; נתן פריו, חנוכה עמ' קנו; דברי שיח, חנוכה (מהדו' תשע"ד) עמ' י, ועוד רבים.

51. שכן הגבורת ארי לא ציין שום החרגה המתירה תפילה על הנס, אלא אם כן מדובר ב'אדם גדול וחסיד'.

שסבורה כמותו - אין שום קושי בבקשה ובתפילה כזו, לפי שלא מדובר בבקשת יחיד אלא בבקשת רבים. כך גם לפי ביאורו השני, מאחר שלא מדובר בנס שחרג לחלוטין מדרך הטבע אלא כזה שעשוי להיות 'מולבש בתוך הטבע'. דומה כי כך הדבר גם לגישת ה'ישועות יעקב', שכן כל בר-דעת מבין כי כאשר מתנהלת מלחמה עצימה ובס"ד לא נופל בה אף לא חלל אחד, יש בכך קידוש השם גדול, אשר - לדידו - 'מקזז' את גריעת הזכויות שכרוכה בבקשת נס. אשר ל'מנחת הח"ג' - בוודאי שהדבר מותר, שכן לדידו, להלכה, מעולם לא היה בבקשה כזו שום איסור. ואף לדרכו של הרב חרל"פ הדבר מותר, שכן ביחס למלחמות המצווה של ישראל הובטחנו 'ורדפו מכם חמישה מאה וגו', ולכן לא בנס מדובר אלא בטבע.

